

گونه‌شناسی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران در دوره ریاست جمهوری اوباما

سید یحیی علوی*

چکیده

شناخت ماهیت و تحولات تحریم‌ها که به تعبیر مقام معظم رهبری در چند سال اخیر (دوره ریاست جمهوری اوباما) به جنگ تمام عیار اقتصادی تبدیل شده است، برای طراحی راهبردهای اقتصادی و سیاسی لازم جهت مقابله و یا حذف تحریم‌ها، امری ضروری است. بررسی روند و ساختار تحریم‌های ایران در دوره اوباما نشان می‌دهد، تحریم‌ها از نظر نوع، بخش اقتصادی هدف، مکانیزم اجرا و شدت دچار تحول شده است که هدف از آن، افزایش فشار بر مردم ایران است تا از طریق نارضایتی عمومی، ساختارهای حکومت ایران به چالش کشیده شود. مهمترین علت این تحول، وقوع فتنه ۸۸ و مثبت شدن نگاه سیاستمداران آمریکا به راهبرد فروپاشی از درون برای ایران است. البته در کنار این عامل، افزایش قدرت منطقه‌ای ایران با توجه به شکست مکرر اسرائیل از جریان مقاومت، تحولات بازار جهانی نفت و شکست تحریم‌های هدفمند نیز سهم مجزایی در این موضوع داشته‌اند. در این راستا لازم است نقاط ضعف اقتصادی کشور به خصوص در بخش وابستگی به نفت به عنوان مهمترین راهبرد بلندمدت جهت خلاصی از تحریم‌ها در دستور کار دولت و ملت ایران قرار گیرد.

واژگان کلیدی

تحریم اقتصادی، تحریم یک‌جانبه، آمریکا، ایران، اوباما.

طرح مسئله

از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون، ایران هدف انواع تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه و چندجانبه قرار

sy.alavi@chmail.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۴/۲۸

*. دکتري اقتصاد و عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۰/۱۴

داشته است. به گونه‌ای که بعد از هشت سال دفاع مقدس، تحریم اقتصادی به‌عنوان جایگزین جنگ نظامی، اساسی‌ترین گزینه راهبردی غرب برای فشار بر ایران محسوب می‌شود. اما شدت تحریم‌ها در دوره ریاست جمهوری اوباما در آمریکا افزایش یافت و نوع تحریم‌ها نیز دچار تغییرات فنی گردید. بدیهی است درک روند تحریم‌ها و تغییرات صورت گرفته در مکانیزم آن از اهمیتی اساسی برای مسئولان کشور برخوردار است و بدون آن امکان طراحی اقدامات متقابل برای کاهش آسیب‌پذیری از تحریم‌ها میسر نیست. همچنین رفع تحریم‌ها در مذاکرات هسته‌ای نیز پیش از هر چیز منوط به شناخت ماهیت این تحریم‌هاست.

این تحقیق سعی دارد به روش مطالعه اسنادی و با بررسی قوانین و مقررات تحریم ایران و مقالات تحلیلی پیرامون آن، تحولات تحریم‌های آمریکا علیه ایران را در بازه زمانی ۲۰۰۹ به بعد مورد بررسی قرار دهد.

تحریم اقتصادی (علت، تعریف و اهداف)

تحریم اقتصادی به تدابیر قهرآمیز اقتصادی علیه یک یا چند کشور می‌گویند که برای ایجاد تغییر در سیاست‌های کشور هدف^۱ یا حداقل اعلام واکنش درباره سیاست‌های آن کشور از سوی کشور یا کشورهای تحریم کننده^۲ اعمال می‌شود. (Carter, 1988: 4) تحریم چه از نوع اقتصادی و چه غیراقتصادی ابزار و اهرمی برای تحقق اهداف سیاسی کشورها در عرصه بین‌المللی است. شرایط اقتصادی، جغرافیایی، اجتماعی کشورها در جهان به گونه‌ای شکل گرفته که ادامه حیات اقتصادی کشورها بدون وجود رابطه با کشورهای دیگر تقریباً غیرممکن شده است. در حال حاضر نمی‌توان کشوری را در جهان یافت که از همه منابع اقتصادی اعم از سرمایه، نیروی کار و تجهیزات به طور کامل برخوردار باشد و بتواند همه نیازهای اقتصادی خویش را یک‌تنه مرتفع کند. وابستگی اقتصادی کشورها به یکدیگر باعث شده تا کشورهای قدرتمند اقتصادی جهان از حربه تحریم اقتصادی در راستای منافع سیاسی خود استفاده کنند. تحریم اقتصادی معمولاً در قالب قطع روابط تجاری، ایجاد ممنوعیت برای عوامل و فعالان اقتصادی، محدود کردن سرمایه‌گذاری خارجی و روابط تجاری، جلوگیری از همکاری‌های مالی و پولی، ممانعت از ادامه هرگونه کمک اقتصادی و مالی و جلوگیری از صدور فناوری یا تحصیل و اشتغال متخصصان و کارشناسان و مانند آنها مطرح می‌شود. گرچه در قرن‌های گذشته، تحریم بیشتر به‌عنوان جزئی از مهارت‌های دیپلماتیک دانسته می‌شد، اما در حال حاضر استراتژی برای برپا کردن جنگ اقتصادی در جریان خصومت‌های جاری عصر نوین دارای اهداف بسیار گسترده‌تر از مفهوم سنتی است. مخصوصاً بعد از دهه ۱۹۹۰ الگوی تحریم دچار تغییر اساسی شده، به طوری که تحریم اقتصادی به‌عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی و با هزینه کمتر در سیاست خارجی کشورها مدنظر قرار دارد. (Lopez and Cortright, 1995: 18)

1. Target Country
2. Sender Country

انواع تحریم‌های اقتصادی از نظر موضوع

تحریم‌های اقتصادی در یک تقسیم‌بندی موضوعی به چهار گروه کلی تحریم‌های تجاری، تحریم‌های مالی، تحریم‌های مسافرتی و تحریم‌های نظامی تقسیم می‌شود. (Bessler and others, 2004: 1) تحریم‌های تجاری^۱ عبارت است از ممنوعیت فروش و دادوستد کالا و خدمات با اشخاص هدف که معمولاً به تحریم‌های صادرات و واردات تقسیم می‌شود.^۲ تحریم‌های تجاری در بین سایر تحریم‌ها بیشترین کاربرد را در تاریخ تحریم‌های اقتصادی داشته است. منع ورود کالاهای کشورهای تحت تحریم و منع صدور گواهی صادرات به کشور هدف از جمله تحریم‌های تجاری است که از دیرباز مورد استفاده قرار گرفته و بخش عمده‌ای از پرونده‌های تاریخ تحریم را تشکیل می‌دهد. قطع صادرات نفت توسط اعراب به اسرائیل در سال ۱۹۷۳ از جمله تحریم‌های صادراتی و تحریم واردات پشم از استرالیا توسط شوروی در ۱۹۵۴ نمونه‌ای از تحریم‌های وارداتی است. البته همواره منع صادرات نسبت به منع واردات بیشتر ترجیح داده شده است. (Hafbauer and others, 2007: 45)

تحریم‌های مالی^۳ بر اساس نهادهای مالی به سه حوزه بانک، بیمه و بورس تقسیم می‌شود. به دلیل وابستگی ارتباطات اقتصادی در عرصه بین‌المللی به خدمات مالی، تحریم‌های مالی، قوی‌ترین تحریم‌هاست که دیگر تحریم‌ها را در دل خود ایجاد می‌کند. از جمله تحریم‌های مالی می‌توان به قطع روابط بانکی، انسداد دارایی اشخاص و قطع خدمات بیمه نام برد. (house OF lords, 2007: 24)

تحریم‌های مسافرتی^۴ یکی از رایج‌ترین تحریم‌هاست که با ایجاد محدودیت برای مسافرت‌های دریایی، هوایی یا زمینی، اشخاص هدف را تحت فشار قرار می‌دهد. منع صدور ویزا برای افراد تحت تحریم از جمله این تحریم‌هاست. به دلیل ویژگی این تحریم برای فشار مستقیم بر اشخاص هدف و کاهش تبعات تحریم بر مردم و اشخاص غیر تحریمی، تحریم‌های مسافرتی به‌عنوان یکی از تحریم‌های هدفمند^۵ از نیمه دهه ۹۰ میلادی از سوی نهادهای بین‌المللی نظیر سازمان ملل به کرات به کار گرفته می‌شود. (Hafbauer and others, 2007: 45) تحریم‌های نظامی^۶ در واقع، بخشی از تحریم‌های تجاری و مالی است که توان نظامی فرد تحت تحریم را هدف قرار می‌دهد. ممنوعیت صادرات تسلیحات نظامی به کشور هدف از جمله تحریم‌های نظامی است.

1. Trade Sanctions

۲. در برخی مطالعات، به‌جای تحریم تجاری، تحریم صادرات و تحریم واردات هر یک به صورت مجزا در کنار تحریم مالی ذکر می‌شود. (Hafbauer, 2007: 67)

3. Financial Sanctions

4. Travel-related Sanctions

5. Targeted sanctions are also referred to as smart sanctions or designer sanctions.

6. Arms Embargoes

تحریم‌های یک‌جانبه

میزان موفقیت تحریم به همراهی و درجه مشارکت کشورهای تحریم کننده بستگی دارد. تحریم اقتصادی از این نظر به سه گروه همه‌جانبه، چندجانبه و یک‌جانبه تقسیم می‌شود. (Hafbauer and others, 2007: 59) تحریم همه‌جانبه معمولاً توسط شورای امنیت سازمان ملل علیه کشورها یا گروه‌های هدف وضع می‌شود و تمامی کشورها ملزم به رعایت آن هستند. تحریم چندجانبه از سوی چند کشور علیه کشور هدف اعمال می‌شود. در این تحریم به اصطلاح ائتلاف کشورهای داوطلب^۱ ایجاد می‌شود و در نتیجه، اثرگذاری آن نیز بیشتر از تحریم یک‌جانبه است. تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه سوریه نمونه‌ای از این تحریم‌های چندجانبه محسوب می‌شود. اما تحریم‌های یک‌جانبه، تحریم‌های یک کشور علیه کشور یا گروه هدف است که از جمله آن می‌توان به تحریم‌های آمریکا علیه کشورها اشاره کرد. تحریم یک‌جانبه خود به دو نوع اولیه (سرزمینی) و ثانویه (فرا سرزمینی) تقسیم می‌شود:

۱. تحریم یک‌جانبه سرزمینی

کشور تحریم کننده در راستای اهداف سیاسی خود از اهرم‌های اقتصادی در حوزه قلمرو خود نظیر قطع یا کاهش روابط تجاری و مالی برای فشار بر کشور هدف استفاده می‌کند. بدیهی است کشورهای ثالث می‌توانند به تجارت و روابط اقتصادی خود با کشور تحریم شده ادامه دهند که اتفاقاً موجب کم شدن تأثیر تحریم‌های یک‌جانبه سنتی می‌شود.

۲. تحریم یک‌جانبه ثانوی (فرا سرزمینی)

در تحریم‌های ثانوی^۲ کشور تحریم کننده از اهرم‌های اقتصادی خود برای فشار بر کشور ثالث استفاده می‌کند تا تحریم‌های مدنظر را علیه کشور هدف اعمال کند. این تحریم به صورت غیرمستقیم عمل می‌کند و در صورت تبعیت کشور ثالث موجب اعمال تحریم فراتر از سرزمین کشور تحریم کننده می‌شود که به آن تحریم فرا سرزمینی^۳ نیز می‌گویند. (Meyer, 2009: 906) تحریم‌های فرا سرزمینی اولین بار در دهه ۱۹۹۰ توسط آمریکا طی قوانین هلمز - برتون^۴ و داماتو (ایلسا) علیه کوبا و ایران و لیبی ابداع شد. (Larsson, 2011: 24)

سابقه تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه کشورها

به گواه تاریخ، ایالات متحده آمریکا تاکنون بیشترین استفاده از تحریم اقتصادی علیه افراد، گروه‌ها و کشورها

1. Coalition of Willing
2. Secondary Sanctions
3. Extraterritorial Sanctions
4. Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act (Helms-Burton)

را داشته است.^۱ استفاده از تحریم در تاریخ آمریکا به ابتدای شکل‌گیری این کشور برمی‌گردد. ساکنان مهاجر آمریکا در سال ۱۷۶۵ میلادی در واکنش به اجرای قانون استمپ، کالاهای انگلیسی را تحریم کردند که این اقدام به انقلاب آمریکا انجامید. در سال ۱۸۰۷، جفرسون رئیس‌جمهور آمریکا با همراهی کنگره این کشور، تحریم‌های صادراتی علیه انگلستان و فرانسه اجرا کرد.

تحریم‌های اقتصادی تا قبل از جنگ جهانی اول به‌عنوان مکمل اقدامات نظامی علیه کشورها استفاده می‌شد. اما بعد از جنگ جهانی اول تحریم اقتصادی به‌عنوان جایگزین اقدامات نظامی در سیاست خارجی مطرح شد. روند صعودی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا به گونه‌ای شد که در فاصله ۱۹۱۰ تا ۱۹۸۰ میلادی، کشورهایی نظیر ژاپن (۱۹۱۷)، آرژانتین (۱۹۴۴)، هلند (۱۹۴۸)، چین (۱۹۴۹)، انگلیس (۱۹۵۶)، آلمان (۱۹۶۱)، برزیل (۱۹۶۲)، اندونزی (۱۹۶۳)، شیلی (۱۹۶۳)، هند (۱۹۶۳)، پاکستان (۱۹۷۱)، ترکیه (۱۹۷۴)، کره جنوبی (۱۹۷۵)، آفریقای جنوبی (۱۹۷۵)، اروگوئه (۱۹۷۶)، شوروی (۱۹۸۰)، لهستان (۱۹۸۱) و رومانی (۱۹۸۳) تحت تحریم یک‌جانبه آمریکا قرار گرفتند. (Hafbauer and others, 2007: 26 - 21) با افول شوروی و آغاز دوران یکه‌تازی آمریکا در اقتصاد جهانی، استفاده از تحریم در سیاست خارجی آمریکا جایگاه بیشتری یافت. در این دوره به دلیل سلطه بر نهادهای بین‌المللی، آمریکا تلاش کرد تا حتی الامکان تحریم‌های مدنظر این کشور از طریق سازمان ملل انجام شود. تحریم‌های جامع عراق، هائیتی، یوگوسلاوی و لیبی توسط سازمان ملل از جمله این موارد است.

در حال حاضر کشورهای میانمار، کوبا، ایران، سودان و سوریه تحت تحریم‌های جامع آمریکا قرار دارند. همچنین تحریم‌های غیر جامع یا هدفمند آمریکا علیه گروه‌های به اصطلاح تروریستی و قاچاقچیان مواد مخدر و کشورهای بوسنی هرزگوین، بلاروس، کنگو، کره شمالی، سیرالئون و زیمبابوه برقرار است. در نتیجه این تحریم‌ها نام بیش از ۶۰۰۰ شخص حقیقی و حقوقی خارجی در لیست سیاه^۲ این کشور قرار دارد که معامله افراد آمریکایی با آنها ممنوع است و دارایی‌های آنها در قلمرو افراد آمریکایی مسدود می‌شود.^۳

اهداف آمریکا در تحریم‌های یک‌جانبه

تحریم اقتصادی به‌عنوان یک ابزار سیاست خارجی آمریکا معمولاً برای تحقق اهداف ذیل بکار گرفته شده است:

– ابزار نارضایتی یا ایجاد تغییر در رابطه با رفتار داخلی کشور هدف

1. Office of Foreign Assets Control Sanctions, Frequently Asked Questions and Answers, Department of Treasury, Look at: <http://www.treasury.gov/resource-center/faqs/Sanctions/Pages/answer.aspx#index>.
2. SDN List
3. OFAC Site, Frequently Asked Questions and Answers about Iran sanctions, Available at: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/pages/iran.aspx>.

- ابزار نارضایتی یا ایجاد تغییر در رابطه با رفتار خارجی کشور هدف

- ایجاد بی‌ثباتی^۱ یا سرنگونی حکومت هدف

بسیاری از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا با هدف تغییر در رفتار داخلی یا خارجی دیگر کشورهاست. در برخی از موارد تحریم‌ها به منظور تأمین نظر گروه‌های داخلی و به دست آوردن رأی وضع شده است. رؤسای جمهور آمریکا احساس می‌کنند که لازم است به نوعی، مخالفت خود با رفتارهای نامطلوب کشورهای دیگر را نشان دهند و در غیر این صورت اعتماد عمومی داخلی را از دست می‌دهند و متهم می‌شوند که به استفاده از نفوذ خود تمایلی ندارند. (علیخانی، ۱۳۸۰: ۴۶۵) به طور مثال کشورهای کره جنوبی (۱۹۷۳)، اروگوئه (۱۹۷۶)، پاراگوئه (۱۹۷۷)، آرژانتین (۱۹۷۷) و برزیل (۱۹۷۷) به اتهام نقض حقوق بشر و به منظور ارتقای دموکراسی تحت تحریم قرار گرفته‌اند. برخی کشورها نیز به سبب پیگیری فناوری هسته‌ای هدف تحریم قرار گرفته‌اند که از جمله کره جنوبی (۱۹۷۵)، آفریقای جنوبی (۱۹۷۵)، تایوان (۱۹۷۶)، پاکستان (۱۹۷۹) و برزیل و هند (۱۹۷۸) می‌باشند. همچنین گاهی تحریم علی‌رغم تأثیر بر رفتار کشور هدف صرفاً به صورت نمادین و نشان دادن مراتب مخالفت با سیاست‌های کشور هدف صورت گرفته است. (ککلی و ویتکف، ۱۳۸۴: ۱۴۹) از جمله این موارد می‌توان به تحریم چین در سال ۱۹۸۹ به سبب سرکوب اعتراض گروهی از مردم در میدان «تیان‌من» اشاره کرد.

بخش دیگری از تحریم‌های آمریکا به منظور ابزار نارضایتی یا ایجاد تغییر در رابطه با رفتار خارجی کشور هدف واقع شده است. تحریم هلند در ۱۹۴۸ برای وادار کردن آن به رسمیت شناختن کشور اندونزی بود. تحریم سوریه، سودان به اتهام حمایت از تروریسم صورت گرفت. تحریم انگلیس (۱۹۵۶)، ترکیه (۱۹۷۴) و عراق (۱۹۹۰) به ترتیب برای خروج نیروهای نظامی‌شان از کانال سوئز، قبرس و کویت انجام شد.

اما برخی از تحریم‌های آمریکا باهدف ایجاد بی‌ثباتی^۲ یا سرنگونی حکومت خارجی اعمال شده است. تحریم اقتصادی برای هدف‌های استراتژیک با تحریم برای سایر اهداف تفاوت دارد؛ زیرا تحریم برای هدف‌های استراتژیک معمولاً جایگزین گزینه جنگ و یا مقدمه‌ای برای اقدام نظامی است. از آنجا که هزینه تحریم به مراتب کمتر از جنگ است، تحریم همواره یکی از گزینه‌های راهبردی و توجیه‌پذیرتر برای مقامات آمریکایی بوده است. به طور مثال تحریم‌های آرژانتین (۱۹۴۴)، کوبا (۱۹۶۰)، شیلی (۱۹۷۰)، لیبی (۱۹۷۸) و سوریه (۲۰۱۱) به ترتیب برای سرنگونی دولت‌های پرون^۳، کاسترو، آئنده، قذافی و بشار اسد انجام شده است.

تحریم‌های اقتصادی ایران

تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران در سال ۱۳۵۷ در واکنش به انقلاب اسلامی و تسخیر لانه جاسوسی

1. Destabilization
2. Destabilization
3. Peron

آغاز شد.^۱ در این دوره با صدور سه دستور اجرایی توسط کارتر ۱۲ میلیارد دلار از دارایی‌های دولت و بانک مرکزی ایران در آمریکا مسدود شد. این تحریم‌ها با معاهده الجزایر و تبادل گروگان‌های آمریکایی لغو شد. اما کمی بعد با گسترش تحرکات جمهوری اسلامی ایران برای صدور انقلاب و ایجاد کانون‌های مقاومت در کشورهای اسلامی، ریگان ایران را به‌عنوان تهدید ملی آمریکا معرفی کرد و بر اساس قانون IEEPA هدف تحریم‌های اقتصادی قرار داد.

این تحریم‌ها در دوره‌های بعد با روند صعودی افزایش یافت و به بخش اصلی سیاست آمریکا در قبال ایران تبدیل شد. (Katzman, 2011: 6) در دوره کلینتون تحریم‌های جدیدی طی سه دستور اجرایی ۱۲۹۵۷، ۱۲۹۵۹ و ۱۳۰۵۹ علیه ایران تصویب شد که تا مرز قطع کامل روابط تجاری بین ایران و آمریکا پیش رفت. از سال ۲۰۰۶ با طرح برنامه هسته‌ای ایران در آژانس انرژی اتمی و ارجاع موضوع به سازمان ملل، تحریم‌های هدفمند آمریکا علیه صنایع هسته‌ای و نظامی ایران افزایش یافت. این تحریم‌ها با تصویب چهار قطعنامه‌ها تحریمی شورای امنیت سازمان ملل (قطعنامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳ و ۱۹۲۹) به دیگر بخش‌های اقتصادی ایران نظیر بسیاری از بانک‌های بزرگ تسری یافت. در نهایت تحریم‌ها در دوره اوباما وارد حوزه‌های راهبردی نظیر تحریم بانک مرکزی و صادرات نفت گردید.

علاوه بر تحریم‌های دولت آمریکا، کنگره این کشور نیز در دوره‌های مختلف تحریم‌های اقتصادی مجزایی علیه ایران تصویب کرده است. با آغاز دوران بازسازی اقتصادی و اقدام ایران برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در میادین نفتی، کنگره آمریکا از طریق تصویب «قانون تحریم‌های ایران و لیبی» مشهور به داماتو به مقابله اقتصادی با ایران برخاست. در دوره ریاست جمهوری اوباما نقش کنگره در افزایش فشار اقتصادی به ایران با تصویب چهار قانون تحریم فراسرزمینی پررنگ‌تر شد.

در پی اقدامات مشترک مجلس و دولت آمریکا تاکنون بیش از ۲۹ قانون و مقررات اجرایی تحریم یک‌جانبه ایران وضع شده است.

دوره رئیس‌جمهوری	قوانین تحریمی ضد ایران	نوع تحریم	موضوع تحریم
کارتر	۳	سرزمینی	انسداد دارایی بانک مرکزی + تحریم کامل تجاری
ریگان	۲	سرزمینی	تحریم صادراتی هدفمند (اقلام دومنظوره) + تحریم وارداتی (غیر نفت)
بوش پدر	۱	سرزمینی	تحریم صادراتی هدفمند (اقلام دومنظوره)
کلینتون	۶	سرزمینی (فراسرزمینی داماتو اجرا نشد)	تحریم کامل تجاری و مالی و سرمایه‌گذاری

۱. قبل از انقلاب اسلامی ایران در زمان تشکیل دولت مصدق و ملی شدن نفت (سال ۱۹۵۱) ایران در مقطعی هدف تحریم آمریکا و انگلیس قرار گرفت.

موضوع تحریم	نوع تحریم	قوانین تحریمی ضد ایران	دوره رئیس جمهوری
انسداد دارایی هدفمند	سرزمینی	۴	بوش پسر
انسداد دارایی هدفمند + تحریم بانک مرکزی + تحریم تمامی بانک‌های ایران + تحریم سوئیفت + تحریم نفت، فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی + تحریم بخش انرژی و کشتیرانی	سرزمینی و فراسرزمینی	۱۳	اوباما

تحریم‌های فلج‌کننده ایران در دوره ریاست جمهوری اوباما

گرچه اوباما در آغاز دوره ریاست جمهوری خود سخن از مذاکره با ایران به میان آورد اما در عمل بیش از دیگر رؤسای جمهور آمریکا در جهت فشار اقتصادی به ایران گام برداشت. شدت تحریم‌های اقتصادی علیه ایران در دوره ریاست جمهوری اوباما با تحریم‌های قبل از آن قابل مقایسه نیست. تحریم‌ها در این دوره از نظر حجم به شدت افزایش یافت و از نظر موضوع از دو جنبه تغییر یافت:

- تغییر از فاز هدفمند به تحریم‌های جامع

- تغییر از نوع سرزمینی به فراسرزمینی

تغییر فاز تحریم‌ها از هدفمند به جامع به معنای هدف‌گیری مردم به جای نهادهای حاکمیتی مرتبط با فعالیت‌های نظامی یا هسته‌ای است. تسری تحریم‌ها به موضوعات غیرنظامی و هسته‌ای از جمله فروش نفت، بانک مرکزی، بیمه و تجارت مستقیماً بر روی نهادهای حاکمیتی ایران تأثیر ندارد اما از طریق فشار بر مردم می‌تواند موجب نارضایتی عمومی و فشار بر حاکمیت شود.

با بروز اختلافات سیاسی و وقوع اعتراضات و آشوب در برخی شهرها در انتخابات دهمین دوره ریاست جمهوری ایران (۲۰۰۹)، همگرایی غیرقابل‌پیش‌بینی بین آمریکا، اروپا و دیگر اعضای شورای امنیت سازمان ملل برای صدور قطعنامه چهارم تحریم ایران فراهم شد. مفاد مبهم و قابل تفسیر قطعنامه ۱۹۲۹ سازمان ملل، نوعی چراغ سبز به آمریکا و کشورهای اروپایی برای تشدید تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران بود. (Katzman, 2011: 44) از این‌رو در فاصله کمتر از یک ماه از تصویب این قطعنامه، کنگره آمریکا با همکاری وزارت خزانه‌داری این کشور، قانون جدید تحریم ایران معروف به سیسادا^۱ را تصویب نمود. سیسادا در واقع نسخه ارتقا یافته قانون داماتو بود که از تحریم‌های ثانوی^۲ یا فراسرزمینی^۳ برای فشار به ایران استفاده می‌کرد. تحریم‌های ثانوی قانون داماتو به جای اعمال فشار مستقیم بر ایران، شرکت‌های دیگر کشورها که بیش از ۲۰ میلیون دلار در سال در میداين نفتی ایران سرمایه‌گذاری می‌کردند را هدف برخی مجازات‌ها و محرومیت‌ها در آمریکا قرار می‌داد. تا قبل از سال ۲۰۱۰ به دلیل عدم تبعیت دیگر کشورها به

1. CISADA

2. Secondary Sanctions

3. Extraterritorial Sanctions

خصوص کشورهای اروپایی از این نوع تحریم‌های آمریکا، قانون داماتو عملاً اجرا نشد و با شکست مواجه گردید. ضمن اینکه محرومیت‌های شش‌گانه مندرج در این قانون (نظیر محرومیت از وام بیش از ۱۰ میلیون دلار اگزیم بانک آمریکا) فشار چندانی به ناقضین تحریم وارد نمی‌کرد. اما در سال ۲۰۱۰ شرایط تغییر کرد. کنگره آمریکا با آسیب‌شناسی قانون داماتو، ضمن تقویت مجازات‌های قانون داماتو به نه محرومیت، علاوه بر سرمایه‌گذاری در میادین نفت ایران، دو حوزه دیگر از اقتصاد ایران را هدف تحریم فراسرزمینی قرار داد:

تحریم فروش بنزین به ایران و تحریم ارتباط بانک‌های خارجی با بانک‌های تحریمی ایران

وابستگی شدید ایران به واردات بنزین و احتمال بروز نارضایتی عمومی ناشی از کمبود بنزین (با توجه به زمینه باقیمانده از فتنه ۸۸)، باعث شد تا کنگره آمریکا از این نقطه‌ضعف برای ضربه به حکومت ایران استفاده کند. (Ilias Shayerah, 2010: 21) از طرفی شریان اقتصاد نفتی ایران به شدت بر انتقال ارز توسط بانک‌های خارجی متکی است. بنابراین تحریم فرا سرزمینی ارتباط با بانک‌های تحریمی^۱ - که بیش از ۲۰ بانک بزرگ ایران را شامل می‌شد - می‌توانست اقتصاد ایران را با چالش مواجه کند. این ویژگی‌ها باعث شد تا اوباما در زمان تصویب سبسادا تحریم‌های یک‌جانبه مندرج در آن را «فلج‌کننده»^۲ بنامد.

در کنار اقدامات کنگره آمریکا، تحولاتی نیز در بخش مدیریت اجرایی تحریم‌های ایران در وزارت خزانه‌داری دولت اوباما اتفاق افتاد. استوارت لوی رئیس اداره کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا^۳ رویکرد جدیدی پیش گرفت. وی سفرهای متعدد و مذاکره میدانی با مقامات کشورهای بانک و شرکت‌های خارجی برای ارباب و همراه سازی دیگر کشورها در مراعات تحریم‌های یک‌جانبه ایران را در دستور کار خود قرار داد. در نتیجه این اقدامات برای اولین بار تحریم‌های یک‌جانبه فراسرزمینی آمریکا با تبعیت دیگر کشورها همراه شد و مشکلات ذیل را برای ایران به وجود آورد: (Katzman, 2013: 37)

- فروش بنزین به ایران به شدت کاهش یافت تا جایی که سوخت‌گیری شرکت هواپیمایی هما در کشورهای خارجی با مشکل جدی مواجه شد.

- بیش از ۸۰ بانک بزرگ دنیا از همکاری با بانک‌های ایرانی کنار کشیدند و ارتباطات بانک‌های تحریمی ایران با بانک‌های خارجی تقریباً به طور کامل قطع شد.

- در اکتبر سال ۲۰۱۰ بانک‌های امارات تحت فشار خزانه‌داری آمریکا به‌طور موقت همکاری خود با

۱. در حال حاضر ۲۶ بانک ایرانی یا متعلق به ایران در خارج از کشور به اتهام پشتیبانی از برنامه تسلیحات کشتار جمعی یا حمایت از تروریسم تحت تحریم ویژه فراسرزمینی قرار گرفته‌اند. سایر بانک‌های ایرانی نیز بر اساس دستور اجرایی ۱۳۵۹۹ تحت تحریم انسداد دارایی (سرزمینی) قرار دارند و حواله‌های دلاری‌شان در آمریکا مسدود می‌گردد.

2. Crippling Sanctions

3. OFAC

بانک‌های ایران را قطع کردند. به دلیل وابستگی بانکی ایران به بانک‌های امارات در جابجایی وجوه حاصل از فروش نفت، این موضوع فوراً منجر به افزایش نرخ ارز و کاهش ارزش ریال شد.

- تمامی شرکت‌های خارجی فعال در میدین نفتی ایران از ادامه همکاری کنار کشیدند.

با این وجود، تحریم‌های قانون سیسادا در عمل چندان فلج‌کننده نبود. کمبود بنزین از طریق مدیریت مصرف (هدفمندی یارانه‌ها) و تولید ابتکاری بنزین از پتروشیمی‌های داخلی تأمین شد. انتقالات بانکی نیز از طریق بانک مرکزی و بانک‌های غیر تحریمی ایران انجام شد و در نتیجه این تحریم‌ها تأثیر ملموسی بر زندگی مردم به‌جا نگذاشت.

موفقیت نسبی در وادار کردن دیگر کشورها به تبعیت از تحریم‌های فراسرزمینی، آمریکا را بر آن داشت تا بدون نیاز به قطعنامه جدید سازمان ملل، عملاً تحریم‌های همه‌جانبه مدنظر خود را علیه ایران اعمال کند.

در این راستا اوپاما با صدور دستورهای اجرایی شماره ۱۳۵۷۴ و ۱۳۵۹۰ در سال ۲۰۱۱ ضمن اضافه کردن مجازات انسداد دارایی به لیست مجازات تحریم‌های فراسرزمینی قانون «ایسا» (نسخه اصلاح شده داماتو)، تحریم فراسرزمینی قانون سیسادا را از سرمایه‌گذاری در میدین نفتی به حوزه سرمایه‌گذاری در بخش پتروشیمی ایران گسترش داد.

در گام بعد، وزارت خزانه‌داری آمریکا با پی بردن به میزان وابستگی بانکی ایران به امارات (ناشی از آزمون این موضوع در سال ۲۰۱۰)، خواستار قطع روابط بانک‌های امارات با ایران شد. در نتیجه در سپتامبر سال ۲۰۱۱ ابتدا بانک نور اسلامی دبی که بانک اصلی تراکنش‌های نفتی ایران بود از همکاری با بانک مرکزی ایران کنار کشید و سپس با قطع چرخه درهم برای نظام بانکی ایران، نرخ ارز به شدت افزایش یافت.

(Katzman, 2013: 45)

در گام سوم، سنای آمریکا طرح تحریم بانک مرکزی ایران را پیش گرفت و طی مکاتباتی با اوپاما خواستار آغاز تحریم‌ها در این زمینه شد. ابتدا وزارت خزانه‌داری آمریکا از تبعات این تحریم بر قیمت جهانی نفت نگران بود. اما مطالعات بازار انرژی نشان داد که حذف تدریجی و کم‌هزینه نفت ایران امکان‌پذیر است.

(Verleger, 2012:13) در اولین اقدام برای تحریم بانک مرکزی ایران اداره مبارزه با جرائم مالی وزارت خزانه‌داری آمریکا (FinCEN)^۱ در ۲۸ نوامبر ۲۰۱۱ بر اساس بخش ۳۱۱ از قانون مهین پرستی آمریکا^۲، بخش مالی ایران شامل مؤسسات مالی و بانک مرکزی ایران را در «منطقه نگرانی اولیه پول‌شویی» قرار داد که در نتیجه آن دسترسی بانک‌های ایران به حساب‌های کارگزاری در آمریکا بسته می‌شود.

(76 Federal Register, 72878) فینسن طی بیانیه‌ای اعلام کرد که بانک مرکزی ایران در اواسط سال ۲۰۱۱ در انتقال میلیاردها دلار به بانک‌های تحریمی نظیر ملی، صادرات، ملت و توسعه صادرات نقش

1. Financial Crimes Enforcement Network of the Department of the Treasury.

2. USA Patriot Act signed into law on October 26, 2001. Section 5318A of title 31, United State Codes.

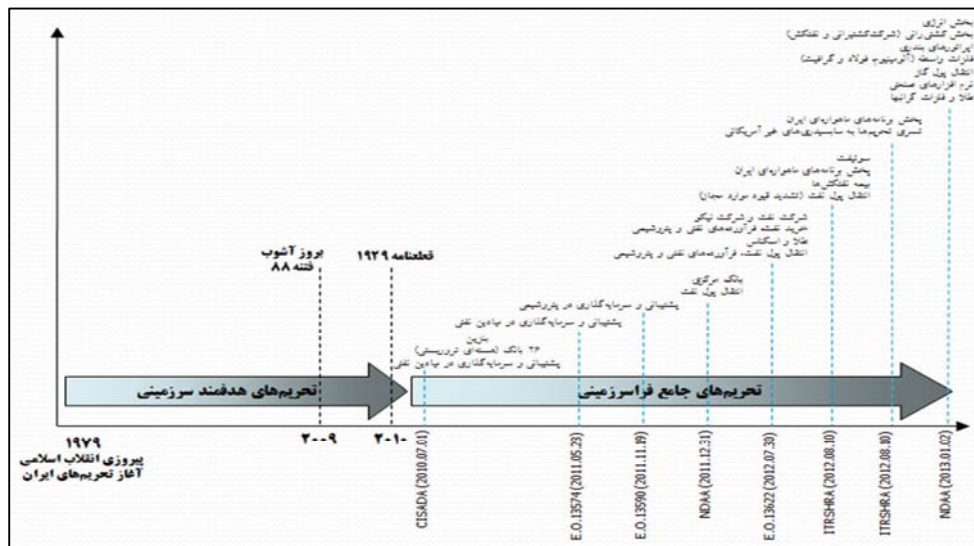
داشته است و سعی کرده با کاهش ارتباط با بانک‌های بزرگ بین‌المللی تحریم‌ها را دور بزند. با این اقدام وزارت خزانه‌داری برای طرح تحریم بانک مرکزی ایران زمینه‌سازی کرد. در پایان سال ۲۰۱۱ قانون تحریم فرا سرزمینی بانک مرکزی و نفت ایران توسط کنگره آمریکا تنظیم شد. این قانون در قالب متمم «قانون اختیارات دفاع ملی برای سال مالی ۲۰۱۲» (NDAA)^۱ در آخرین روز سال ۲۰۱۱ توسط اوباما امضا شد و فصل جدیدی در تحریم‌های ایران به وجود آورد. بخش ۱۲۴۵ قانون NDAA بانک‌های خارجی از جمله بانک مرکزی کشورهای دیگر که در انتقال و جوه نفت ایران دخیل یا دارای ارتباط با بانک مرکزی ایران و ۲۶ بانک تحریمی باشند را هدف تحریم فراسرزمینی لغو حساب کارگزاری در آمریکا قرار داد و شرط معافیت از این تحریم را کاهش تدریجی خرید نفت از ایران دانست. مجازات قطع دسترسی به دلار برای بانک‌های مرکزی خارجی بسیار دردناک است و باعث شد کشورهای خریدار نفت از شرط معافیت در این قانون تبعیت کنند و هر ۶ ماه یک‌بار خرید نفت خود از ایران را کاهش دهند.

خریداران انرژی از ایران		
مقادیر بر حسب بشکه در روز		
کشور/بلاک	2011	متوسط 2012
اتحادیه اروپا	600,000	ناچیز
چین	550,000	380,000
ژاپن	325,000	170,000
هند	320,000	280,000
کره جنوبی	230,000	180,000
ترکیه	200,000	150,000
آفریقای جنوبی	80,000	0
مالزی	55,000	30,000
سریلانکا	35,000	20,000
تایوان	35,000	20,000
سنکاپور	20,000	15,000
نیپال	55,000	25,000
مجموع کل	2.5 mbd	1.27 mbd

جدول مقایسه خرید نفت ایران در سال ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲؛ (Katzman, 2013, 41)

در پی این تحریم، درآمدهای نفتی ایران در سال ۲۰۱۲ نسبت به سال قبل به نصف کاهش و نرخ ارز سه برابر افزایش یافت. به دلیل وابستگی ۷۰٪ بودجه دولت به درآمدهای نفت، دولت با کسری بودجه شدید مواجه شد. (Katzman, 2013, 3) کسری بودجه دولت و افزایش نرخ ارز منجر به افت تولید و افزایش شدید قیمت‌ها شد که در نتیجه با کاهش قدرت خرید، فشار اقتصادی محسوسی بر مردم ایران وارد کرد. نتایج موفق تحریم فراسرزمینی بانک مرکزی و نفت ایران باعث شد تا کنگره و رئیس‌جمهور آمریکا این نوع تحریم را به دیگر بخش‌های اقتصادی ایران تسری دهند.

1. National Defense Authorization Act for Financial Year 2012, Public Law, 81 - 112.

نمودار نحوه تغییر تحریم‌ها در دوره ریاست جمهوری اوباما

چهارمین تحریم فرا سرزمینی با صدور دستور اجرایی ۱۳۶۲۲ اوباما در تاریخ ۲۰۱۲/۷/۳۰ اجرا شد که بر اساس آن انتقال وجوه فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی ایران و ارتباط با شرکت‌های ملی نفت و نیکو برای بانک‌های خارجی ممنوع شد و مجازات‌های مشابه قانون NDAA یعنی قطع دسترسی به دلار برای نقض آن تعیین شد. علاوه بر این ارتباط و معامله شرکت‌های خارجی با شرکت ملی نفت ایران و شرکت نیکو ممنوع شد و مجازات‌های ده‌گانه برای نقض آن تعیین گردید.^۱

در گام بعدی در تاریخ ۲۰۱۲/۸/۱۰ کنگره آمریکا قانون ITRSHRA را تصویب کرد که بر اساس آن، تحریم فراسرزمینی قطع سوئیفت برای ۲۶ بانک هسته‌ای و تروریستی ایران و قطع خدمات ماهواره‌ای به سازمان صداوسیما ج.ا.ا. اعمال شد. ماده ۵۰۴ این قانون قیود جدیدی به شرایط معافیت از تحریم‌های

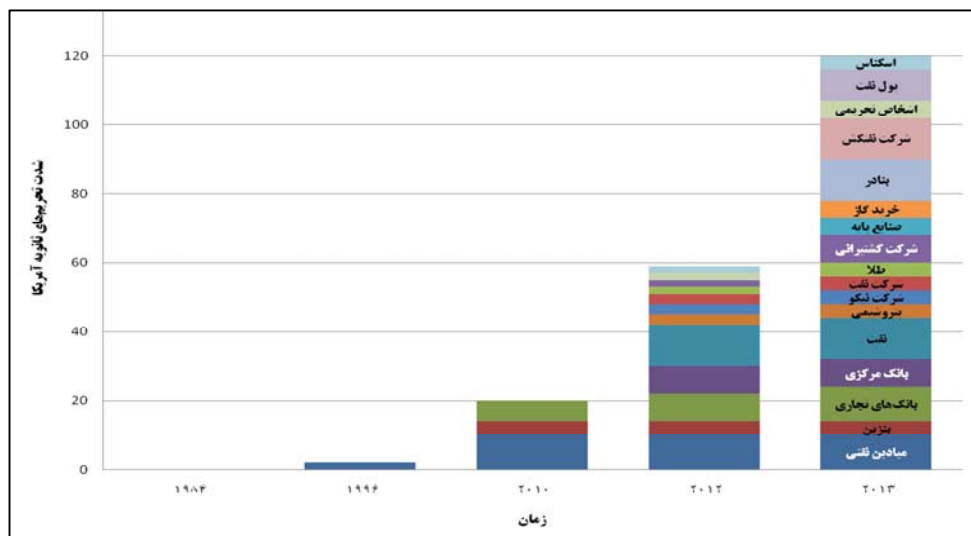
۱. در صورت نقض این تحریم و ارتباط اشخاص خارجی با شرکت ملی نفت ایران و شرکت نیکو، تحریم‌های ذیل علیه آن اعمال می‌شود:

- محرومیت از خدمات ضمانت‌نامه‌ای و اعتباری اگزیم بانک آمریکا؛
- محرومیت از واردات و واردات مجدد کالا و فناوری از آمریکا؛
- محرومیت از معامله اوراق بدهی آمریکا؛
- محرومیت از نگهداری وجوه دولت آمریکا؛
- محرومیت از عقد قرارداد خرید کالا و خدمات با نهادهای دولتی آمریکا؛
- محرومیت از دریافت وام و اعتبار بیش از ۱۰ میلیون دلار در هر دوره ۱۲ ماهه از مؤسسات مالی آمریکا؛
- محرومیت از هرگونه تراکنش ارزی در قلمرو آمریکا؛
- محرومیت از انتقال وجه و اعتبار از طریق مؤسسات مالی در قلمرو آمریکا؛
- محرومیت از صادرات و صادرات مجدد کالا، فناوری و خدمات به آمریکا؛
- انسداد اصل و بهره دارایی در قلمرو آمریکا و اشخاص آمریکایی.

قانون NDAA اضافه کرد تا امکان انتقال وجوه نفت ایران به کشور ثالث یا استفاده از آن برای واردات مجدد کالای کشور ثالث میسر نباشد. به این ترتیب کشورهایی که همچنان به خرید نفت از ایران ادامه می‌دهند، صرفاً می‌توانند در ازای پول نفت، کالا و خدمات خود را به ایران صادر کنند. با توجه به اینکه این تحریم به نفع کشورهای خریدار نفت است، از تاریخ ۶ فوریه ۲۰۱۳ (۱۸۰ روز بعد از تاریخ تصویب) اجرایی شد و باعث گردید تا مازاد وجوه نفت ایران در کشورهای هند، کره جنوبی و ژاپن بلااستفاده بماند.

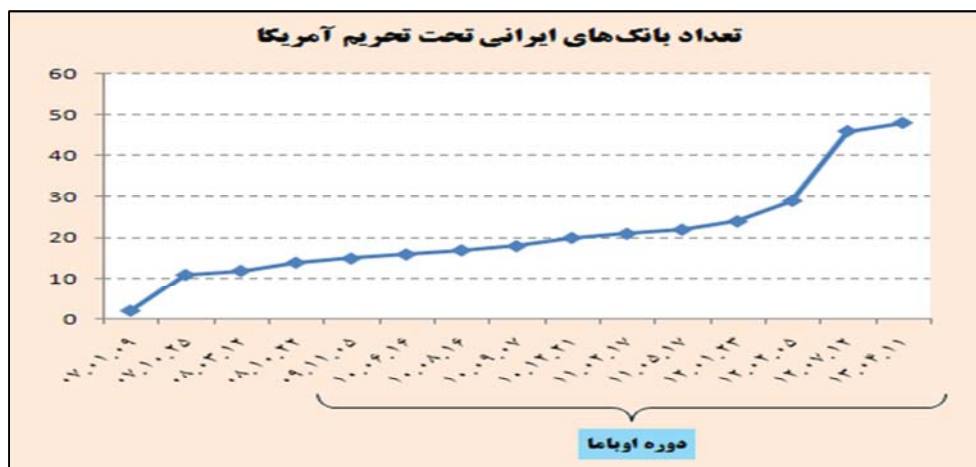
ششمین گام با صدور دستور اجرایی ۱۳۶۲۸ اوباما برداشته شد. این دستور که در راستای قانون ITRSHRA تصویب شد، تمامی تحریم‌های سرزمینی آمریکا را به شرکت‌ها و اشخاص غیر آمریکایی در سراسر جهان که تحت کنترل اشخاص آمریکایی قرار دارند، تسری داد.

درنهایت کنگره آمریکا با قانون IFCPA که در ۲ ژانویه ۲۰۱۳ به امضای اوباما رسید، تحریم‌های فراسرزمینی را علیه بخش‌های تجاری، صنعتی و حمل‌ونقل ایران تسری داد. به موجب این تحریم‌ها شرکت‌ها و بانک‌های خارجی در صورت ارتباط با بخش انرژی و بخش کشتیرانی ایران از جمله شرکت‌های کشتیرانی و نفت‌کش و اپراتورهای بندری مشمول محرومیت‌های سنگین در آمریکا قرار می‌گیرند. علاوه بر این، تحریم‌های فراسرزمینی این قانون علیه عرضه طلا و فلزات گران‌بها، فلزات واسطه نظیر آلومینیوم و فولاد، گرافیت و نرم‌افزارهای صنعتی به ایران هدف‌گیری شده و انتقال یا پرداخت وجوه گاز ایران به کشور ثالث را منع کرده است. این تحریم‌ها که عمدتاً از ۱۸۰ روز بعد، یعنی اوایل ماه جولای اجرایی می‌شود، قطع ورود شناورهای خارجی به بنادر ایران و توقف فعالیت‌های شرکت کشتیرانی را هدف گرفته که در صورت موفقیت در اجرا موجب کاهش شدید ورود کالا به ایران می‌شود.

نمودار روند تحریم‌های ثانویه اقتصادی در دوره اوباما

در دوره اوباما علاوه بر تحریم‌های فراسرزمینی، تحریم‌های سرزمینی علیه اشخاص ایرانی نیز با روند صعودی ادامه یافت. در این دوره تمامی نهادهای دولتی در لیست توقیف دارایی^۱ وارد شدند. همچنین تحریم سرزمینی توقیف دارایی از ۱۴ بانک ایرانی به ۴۸ بانک ایرانی یا متعلق به ایران (در کشورهای دیگر) افزایش یافت.

مقایسه تعداد بانک‌های ایرانی تحت تحریم آمریکا در دوره اوباما و پیش از آن

علت به کارگیری تحریم‌های فلج‌کننده علیه ایران

در دوره اوباما تحریم‌های ایران از فاز هدفمند به جامع تغییر یافت. به عبارت دیگر به جای هدف‌گیری و ضربه به نهادهای نظامی و هسته‌ای، تحریم‌ها زندگی مردم ایران را هدف گرفت. این تغییر به گفته براد شرمن^۲ نماینده کنگره در نشست غیرعلنی آپیک به این منظور صورت می‌گیرد تا مردم بین بقای حکومت ایران و خلاصی از تحریم‌ها یکی را انتخاب کنند تا از طریق انقلاب داخلی، نظام اسلامی ساقط شود. (Guzman, 2013)

همان‌طور که اوباما و مقامات وزارت خزانه‌داری آمریکا بارها اعلام کرده‌اند تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران شدیدترین و پیچیده‌ترین تحریم‌هاست که تاکنون علیه هیچ کشور دیگری اعمال نشده است. به گونه‌ای که متخصصان، این تحریم‌ها را تنها با تحریم‌های جامع سازمان ملل علیه عراق و لیبی قابل مقایسه می‌دانند. (Slavin, 2011) تحریم‌های جامع تجاری، قطع خرید نفت و انسداد دارایی بانک‌های مرکزی عراق و لیبی باعث تضعیف شدید اقتصاد این کشورها و در نهایت، جنگ و سقوط حکومت صدام و قذافی شد. به دلیل اثرات سوء این تحریم‌ها که منجر به مرگ نیم میلیون کودک عراقی شد، از نیمه دهه ۹۰ میلادی تحریم‌های هدفمند جایگزین تحریم‌های جامع گردید تا صرفاً فشار علیه اشخاص هدف وارد شود. (Cortright and others, 2010: 4)

1. SDN List
2. Brad Sherman

علی‌رغم تبعات غیرانسانی تحریم‌های جامع، وزیر سابق امور خارجه آمریکا صراحتاً اعلام کرد رویکرد آمریکا در مورد ایران استفاده از این تحریم‌ها برای فشار به مردم است تا موجب نارضایتی عمومی شده و از طریق ایجاد آشوب‌های اجتماعی - که نمونه آن در فتنه ۸۸ آزمایش شد - حکومت ایران سرنگون شود. «براد شرم» نماینده کنگره آمریکا در یک نشست غیرعلنی در کنفرانس «آپیک» می‌گوید:

واشنگتن می‌خواهد تحریم‌هایی وضع کند که زندگی را برای مردم ایران سخت نماید، شاید که آنان انقلابی به راه بیندازند و حکومت را ساقط کنند. واشنگتن از انقلابی که به سقوط حکومت کنونی ایران و جایگزینی آن با دولتی تابع آمریکا و منافع آن منجر شود حمایت می‌کند. (Guzman, 2013)

به همین ترتیب لئون پانته آ رئیس سازمان سیا هدف از تحریم‌ها را فروپاشی حکومت ایران از طریق تضعیف اقتصاد ایران و ایجاد مشکلات اقتصادی برای مردم ایران اعلام نمود. (ABC Television, 2010) در عین حال این تحریم‌ها دست کم می‌تواند موجب تضعیف درآمدهای ارزی حکومت ایران شده و توان اقتصادی آن برای پیشبرد برنامه هسته‌ای و حمایت از جنبش‌های اسلامی در منطقه را کاهش می‌دهد و حتی مقاومت ایران در مذاکرات هسته‌ای را کاهش می‌دهد. (Hugel and Others, 2012: 29) در واقع کارشناسان تحریم متفقند که تحریم‌های ایران دیگر ارتباطی به برنامه هسته‌ای ندارد و به یک هدف راهبردی و نه یک تاکتیک در سیاست خارجی آمریکا تبدیل شده است.^۱

در مجموع می‌توان موارد ذیل را به‌عنوان علل تغییر رویکرد آمریکا به استفاده از تحریم‌های جامع به جای تحریم‌های هدفمند عنوان کرد:

- افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه غرب آسیا که در دو رویداد بزرگ تبلور یافت: (Ibid: 35) پیروزی حزب‌الله لبنان و مقاومت اسلامی فلسطین در جنگ‌های ۳۳ روزه و ۲۲ روزه بر اسرائیل. - آغاز بیداری اسلامی در کشورهای تونس، مصر، بحرین، یمن، عربستان، اردن و الجزایر که منجر به سرنگونی حکومت‌های دیکتاتور وابسته به آمریکا در بحرین، مصر و تونس شد و بار دیگر نقش ایران و تأثیر صدور انقلاب اسلامی بر بیداری مردم منطقه را نمایان کرد.

- بروز نارضایتی‌های انتخابات دهمین دوره ریاست جمهوری در ایران (سال ۲۰۰۹) و آشکار شدن امکان هماهنگی و هدایت گروه‌های مخالف نظام در جهت ایجاد چالش و فروپاشی از درون حکومت ایران. (Ibid: 25)

۱. پاتریک کلاسون مدیر تحقیقات مؤسسه واشنگتن و صاحب‌نظر در مسائل تحریم ایران می‌گوید: «تا به امروز سیاست تحریم علیه ایران با یک مشکل جدی روبرو بوده است. کشورهای ائتلاف در مورد این مسئله توافق ندارند که جمهوری اسلامی ایران برای خلاصی از تحریم‌های بین‌المللی واقعاً چه کاری باید انجام دهد و علت این است که بن‌بست هسته‌ای دلیل تحریم ایران نیست». (Clawson, 2012: 5)

- مهیا شدن شرایط اقتصاد جهانی برای تحریم راهبردی نفت ایران: افزایش عرضه نفت به دلیل قدرت آمریکا بر نفت عراق و لیبی، افزایش انگیزه عربستان در افزایش تولید (به دلیل حمایت ایران از بیداری اسلامی در بحرین و عربستان) و کاهش تقاضای نفت به دلیل بحران اقتصادی در آمریکا و اروپا امکان حذف کم‌هزینه (بدون تأثیر چندان بر قیمت جهانی نفت) و تدریجی نفت ایران از بازار انرژی را فراهم کرد. (Roubini Global Economics and others, 2013: 9)

- ناکارآمدی تحریم‌های هدفمند آمریکا و سازمان ملل علیه نهادهای هسته‌ای و نظامی ایران در جلوگیری از پیشرفت‌های علمی ایران در این صنایع: توانایی ایران در تمرکز بر استعدادها درونی در دستیابی به فناوری‌های جدید و تجربه ترفندهای دور زدن تحریم‌ها طی سی سال گذشته باعث شد تا تحریم‌های هدفمند علیه اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با این موضوعات با شکست مواجه شود. (Albright and others, 2013: 35)

پیشنهادات

بررسی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا نشان می‌دهد:

سیاست‌مداران آمریکا، تحریم ایران را به مثابه یک راهبرد مؤثر برای تضعیف اقتصادی و ایجاد نارضایتی عمومی در کشور می‌دانند.

تحریم‌ها با نگاه بلندمدت دنبال می‌شود و امری کوتاه‌مدت یا مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران نیست. تحریم‌های اساسی و راهبردی آمریکا علیه ایران عمدتاً بر اساس چهار قانون کنگره (CISADA، ITRSHRA، NDAA و IFCPA) اعمال شده که حذف آنها در حوزه اختیارات دولت این کشور نیست و نیازمند تصمیم‌گیری و تصویب در کنگره آمریکاست.

تحریم‌ها در دوره اوباما از بخش هسته‌ای و نفت به بخش مالی، انرژی، بانک مرکزی و برخی صنایع اساسی تسری یافت و در صورت شکست مذاکرات هسته‌ای به تمامی عرصه‌های اقتصادی کشور که به نوعی دارای وابستگی اقتصادی به خارج از کشور باشد، تسری خواهد یافت.

بنابراین لازم است:

در مقابل اقدامات دشمن، قرارگاه ویژه‌ای برای مدیریت کشور در شرایط جنگ اقتصادی و بحران تشکیل شود و برای مقابله با تحریم‌ها به سازوکار سنتی و بوروکراتیک در ساختار اداری کشور اکتفا نشود. مسئولان نظام اسلامی به خصوص دولت محترم به تحریم به صورت یک امر بلندمدت بنگرند و برای مقابله با آن، برنامه‌های بلندمدت نیز تنظیم کنند.

قوانین مجلس شورای اسلامی نظیر بودجه سالانه با توجه و لحاظ محدودیت‌های تحریم تنظیم شود. از کار انداختن سلاح تحریم از طریق تبدیل تحریم به فرصتی برای خودکفایی و رفع نقاط ضعف

اقتصادی کشور (اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی) به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد کلان کشور برای مقابله با تحریم‌ها در دستور کار آحاد جامعه قرار گیرد.

لغو کامل و نه تعلیق تحریم‌های اساسی ایران به خصوص چهار قانون کنگره آمریکا به‌عنوان مطالبات اصلی در مذاکرات هسته‌ای پیگیری شود.

نتیجه

تحریم‌های اقتصادی علیه ایران گرچه سابقه دیرینه دارد اما در دوره اوباما از دو جهت دچار تحول و تغییر شده است: ۱. تغییر فاز تحریم‌ها از هدفمند به تحریم‌های جامع و راهبردی؛ ۲. تغییر نوع تحریم‌ها از سرزمینی به فراسرزمینی (تحریم‌های ثانوی). در کنار این تغییرات ساختاری در مکانیزم تحریم‌ها، همگرایی بین اتحادیه اروپا و آمریکا در این دوره به‌شدت افزایش یافت و وزارت خزانهداری آمریکا تحرکات میدانی ویژه‌ای در عرصه جهانی برای رعایت تحریم‌های فراسرزمینی آمریکا در دیگر کشورها به اجرا گذاشت. این تغییرات در واقع باهدف فروپاشی و تضعیف حکومت ایران از طریق ایجاد فشار اقتصادی و نارضایتی در مردم ایران انجام شد. در مجموع، علت تحولات فرآیند تحریم‌های ایران در دوره اوباما را می‌توان در چهار عامل خلاصه کرد: ۱. افزایش قدرت نرم و نفوذ ج.ا.ایران در منطقه؛ ۲. وقوع فتنه ۸۸؛ ۳. مازاد عرضه در بازار جهانی نفت؛ ۴. شکست تحریم‌های هدفمند.

در نتیجه، تحول مکانیزم تحریم‌های ایران در این دوره، روابط تجاری کشور به خصوص در حوزه روابط بانکی، بانک مرکزی و فروش نفت در عرصه بین‌المللی با چالش جدی مواجه شد و تأثیر آن به‌صورت کسری بودجه، افزایش نرخ ارز و تورم در اقتصاد ایران بروز کرد. با توجه به استمرار سیاست تحریم ایران، لازم است نگاه بلندمدت به تحریم‌ها و تلاش برای رفع نقاط ضعف اقتصادی کشور به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد در مقابله با تحریم‌ها در دستور کار دولت و ملت ایران قرار گیرد.

منابع و مأخذ

۱. علیخانی، حسین، ۱۳۸۰، *تحریم ایران شکست یک سیاست*، ترجمه: محمد متقی نژاد، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۲. ککلی، چارلز دبلیو، ویتکف، اوچن آر، ۱۳۸۴، *سیاست خارجی آمریکا الگو و روند*، ترجمه اصغر دستمالچی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، چ ۲.
3. ABC Television, "This Week with Jake Tapper", 27 June 2010, Available at: <http://abcnews.go.com/ThisWeek/week-transcript-panetta/story?id=11025299>.
4. Albright David, Dubowitz Mark, Kitzrie Orde, Spector Leonard, Yaffev Michael, *U.S. Nonproliferation Strategy for the changing Middle East, The Project on U.S. Middle East Nonproliferation Strategy*, Washington, D.C., January 2013.

5. Bessler, Manuel, Garfeild, Richard and Gerard Mc Hugh, *Sanctions Assessment Handbook: Assessing the Humanitarian Implications of Sanctions*, United Nations Inter-Agency Standing Committee, New York, 2004.
6. Carter, Barry E., *International Economic Sanctions: Improving the Haphazard US Legal Regime*, Cambridge University Press, 1988.
7. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, 1945.
8. Clawson Patrick, "An Iranian Nuclear Breakout Is Not Inevitable", The Washington Institute for Near East Policy, 8 Jan 2012, Available at: www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote08.pdf
9. Cortright David, Lopez George A., Gerber-Stellingwerf Linda , Fackler Eliot and Weaver Joshua , *Integrating UN Sanctions for Peace and Security, Sanctions & Security Research Program, Enhancing sanctions as instrument of international peace making*, OCTOBER 2010.
10. Guzman Alexander, "New Economic Sanctions on Iran", Washington's Regime Change Strategy, Global Research , April 10, 2013, Available at: <http://www.globalresearch.ca/new-economic-sanctions-on-iran-washingtons-regime-change-strategy/5330823>
11. Hafbauer Gary Clyde, Schott Jeffery J., Elliott Kimberly Ann and Oegg Barbara, *Economic Sanctions Reconsidered*, Washington, DC, 3rd Edition, Peterson Institute for International Economics, 2007.
12. HOUSE OF LORDS, *The Impact of Economic Sanctions*, 2nd Report of Session, Volume I, London: Authority of the House of Lords, 2007.
13. Hugel Chuck and Others, 2012, *Weighing Benefits and Costs of International Sanctions Against Iran*, The Iran Project, New York.
14. Ilias Shayerah, *Iran's Economic Conditions: U.S. Policy Issues*, Congressional Research Report. April 22, 2010.
15. Katzman, Kenneth, "Iran Sanctions", Congressional Research Service (CRS) , Report for Congress, January 7, 2013. Look at: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/>
16. Katzman, Kenneth, *Iran Sanctions*, Congressional Research Service Report for Congress, May 25, 2011.
17. Khajepour Bijan, Marashi Reza and Parsi Trita, "*Never give in and never give up*" *The Impact of Sanctions on Tehran's Nuclear Calculations*, National Iranian American Council, Washington, March 2013.
18. Larsson Kristina, *United States extraterritorial application of economic sanctions and the new international sanctions against iran*, Lund University, FACULTY OF LAW, Master thesis, 2011.
19. Lopez George and Cortright David A., *Sanction Sava, An Alternative to Military Intervention*, The Flecher Forum, Fase/3/385-404, 1995.
20. Meyer Jeffrey A, "Second Thoughts On Secondary Sanctions", *in University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30, Issue 3, Spring 2009.

21. Office of Foreign Assets Control Sanctios, "Frequently Asked Questions and Answers, Departemant of Treasury", Available at:
<http://www.treasury.gov/resource-center/faqs/Sanctions/Pages/answer.aspx#index>.
22. Roubini Global Economics (RGE) and Securing America's Future Energy (SAFE), ***Decision Point a well-supplied global oil market will make 2013 the year to deal with iran***, Washington: Securing America's Future Energy (SAFE) , Updated April 26, 2013, Available at: <http://www.secureenergy.org/policy/decision-point-well-supplied-global-oil-market-will-make-2013-year-deal-iran>
23. Slavin, Barbara, "Iran Sanctions: Preferable to War but No Silver Bullet, Atlantic Council's Iran Task Force", Washington, DC, 2011. Available at:
<http://www.acus.org/publication/iran-sanctions-preferable-war-no-silver-bullet/>
24. Verleger Philip K., "Using US Strategic Reserves to Moderate Potential Oil Price Increases from Sanctions on Iran", Peterson Institute for International Economics, Policy Brief no 12-6, February 2012. Available at:
<http://www.iie.com/research/researcharea.cfm?ResearchTopicID=31&ParentTopicID=6#sanctions>.

